

เมื่อปลาหายไปจากทะเลสาบสงขลาชาวประมงพื้นบ้านมีกลวิธีในการต่อสู้
เพื่อความอยู่รอดภายใต้ภาวะขาดแคลนอย่างไร

When fish disappeared from Songkhla Lake, what tactics do
small-scale fishermen use for Survival
in times of scarcity ?

เก็ดถวา บุญปรการ¹
Kettawa Boonprakarn
อภิรักษ์ จันทวงศ์²
Apirak Chanthawong
เจตน์สฤษดิ์ สังขพันธ์³
Jedsarid Sangkapan
นันทรัฐ สุริโย⁴
Nuntharat Suriyo

Abstract

This research aimed to investigate the daily living and tactics for survival in times of scarcity of small-scale fishermen. Data were collected through in-depth interviews with key informants who were small-scale fishermen and their families; non-participatory observations of small-scale fishermen's fishing activities of the fishing communities around the non-hunting area of Songkhla Lake, Khu Khut Community, Sathing Phra District. The data were classified according to the issues, decoded and interpreted and presented by means of description. The results of the research revealed the following:

Small-scale fishermen lived with the mode of production and consumption patterns, depending on market forces. The cultural life has changed from labor

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
Assistant Professor Ph.D., Lecturer of Department of Educational Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai

² อาจารย์ วิทยาลัยประมงดินสูลานนท์ สาขาวิชาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
Lecturer of Tinnasulanon Fisheries Collage

³ นักวิจัยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
Researcher of Graduated School, Hat Yai University, Hat Yai,

⁴ นักวิจัยอิสระ และผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการ
Freelance Researcher and Assistance Researcher of this Project.

from household assistance and the use of modern technology. As a result, fishermen have switched to more modern fishing equipment.

Overfishing has become a problem making fishery resources scarce. The daily living conditions of the poor have forced them to fight for survival and use a wide variety of activities. They need to have sideline occupations such as doing odd jobs in the community, becoming fish vendors, souvenir vendors, taking tourists on sight-seeing tours around the lake, and raising animals for sale.

Therefore, reenforcement of being public-minded to conserve the fishery resources, and sotting fishing seasons are needed to help small-scale fishermen's survival

Keywords: tactics for survival, times of scarcity, small-scale fishermen, non-hunting areas of Songkhla Lake, Khu Khut Community, Sathing Phra District

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำรงชีวิตประจำวัน และกลวิธีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดภายใต้ภาวะขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัว สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากกิจกรรมการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชุมชนคูซุด สทิงพระ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา ถอดรหัส ตีความปรากฏการณ์ นำเสนอข้อมูลโดยใช้วิธีการพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านดำรงชีวิตด้วยวิธีการผลิตและแบบแผนการบริโภคขึ้นอยู่กับกลไกตลาด ซึ่งการดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนจากวัฒนธรรมการใช้แรงงานครัวเรือน การขอแรง การวาน มาเป็นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งผลให้ชาวประมงเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัยมากขึ้น

ชาวประมงทำประมงแบบล้นเกิน อันส่งผลให้ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรม การดำรงชีวิตประจำวันในภาวะความขาดแคลนจึงต้องใช้กลวิธีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดด้วยการทำกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ โดยการประกอบอาชีพเสริม การรับจ้างทั่วไปในชุมชน ค้าขาย การขายสินค้าที่ระลึก และขับเรือรับจ้างนำนักท่องเที่ยวชมนกน้ำ การเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย

ดังนั้นการเสริมสร้างจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรประมง และการกำหนดวิธีการทำประมงให้เหมาะสมกับฤดูกาลจึงเป็นการช่วยต่อลมหายใจให้สามารถอยู่รอดได้ท่ามกลางภาวะความขาดแคลน

คำสำคัญ: กลวิธีต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ภาวะความขาดแคลน ประมงพื้นบ้าน เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา

บทนำ

ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศมีการพัฒนาไปสู่กระบวนการทันสมัยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง โดยเฉพาะในชุมชนเมือง แต่ยังคงขยายไปยังชุมชนชนบท ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนการบริโภค และค่านิยม โดยมีความต้องการทางวัตถุ โดยเฉพาะความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก ความจำเป็นในการดำรงชีพตามยุคสมัยที่ต้องมีตัวเงินมาเป็นสื่อกลางมีมากขึ้น เพื่อสนองความต้องการและความปรารถนาที่เพิ่มมากขึ้น (อาแว มะแส; บัญชา สมบูรณ์สุข และมาลี สบายยิ่ง, 2550) จึงทำให้มีการใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตเพียงพอกับรายได้ เช่นเดียวกับการทำประมง ชาวประมงมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเกินศักยภาพ เนื่องจากมีการวางเครื่องมือประมงเป็นจำนวนมาก ทำให้ขีดขวางการไหลเวียนของน้ำ นอกจากนั้นยังพบว่ามีปรากฏการณ์ความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีการใช้ทรัพยากรต่างกัน ทำให้ระบบนิเวศทะเลสาบสงขลาขาดความสมดุล ประกอบกับขาดการดูแลอย่างเป็นระบบจากหน่วยงานของรัฐ ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความตื่นตัวของทะเลสาบสงขลา การลดน้อยของสัตว์น้ำ คุณภาพน้ำที่เน่าเสียไม่เหมาะแก่การเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ อันส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการประมงของทะเลสาบสงขลา (วิชัย กาญจนสุวรรณและดุสิตา แก้วสมบูรณ์, 2546, น. 1)

การเกิดวิกฤตการณ์ประมงของทะเลสาบสงขลา มีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการลดลงของป่าชายเลนอย่างรวดเร็ว ระหว่างปี พ.ศ. 2538-2543 ทำให้ชาวประมงประสบปัญหาในการจับสัตว์น้ำ ซึ่งทำให้รายได้ของชาวประมงลดลงอย่างมาก จนหลายครัวเรือนตัดสินใจเลิกประกอบอาชีพการประมง ประกอบกับชาวประมงพื้นบ้านประสบกับปัญหาจากการประมงพาณิชย์ที่มีการบุกกรุกเข้ามาแย่งพื้นที่ทำกินของชาวประมงพื้นบ้านในเขตชายฝั่งที่ทรัพยากรสัตว์น้ำยังคงอุดมสมบูรณ์ ชาวประมงพาณิชย์ส่วนหนึ่งทำประมงเพื่อแสวงหากำไรโดยใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่การใช้ระเบิด ยาเบื่อ โพงพาง อวนรุน อวนลาก เรือปั่นไฟปลากะตัก นอกจากนั้นการปิดปากกระวะหรือปากคลองระโนด ยังเป็นสมมติฐานที่เชื่อว่าเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ทะเลสาบสงขลาทั้งระบบมีความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วเพราะน้ำเค็มไม่สามารถเข้าไปในทะเลสาบได้ตามธรรมชาติ และทำให้เกิดการตื่นขึ้นอันเป็นผลให้สัตว์น้ำบางชนิดไม่สามารถเข้ามาวางไข่ได้ พันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์บางชนิดลดลงและกำลังเสื่อมโทรมอย่างมาก (นฤทธิ ดวงสุวรรณ, 2545ก, น. 63-69) จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวตกอยู่ในสภาพอ่อนแอ แต่ละครบครัวมีหนี้สินจากการใช้ต้นทุนสูงแต่ผลผลิตตกต่ำ ภาวะหนี้สินเหล่านี้มีผลทำให้ชาวประมงส่วนมากได้รับความเดือดร้อน ประสบกับปัญหาทายาทรุ่นต่อไปของชาวประมงไม่สนใจสืบทอดวิถีการทำประมง โดยหันไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างในเมืองและในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก (นฤทธิ ดวงสุวรรณ, 2545ข, น. 45)

ปรากฏการณ์ที่ผ่านมาถึงแม้จะมีเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (non-governmental organizations: NGOs) ได้จัดกิจกรรมสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงให้แก่ชาวประมง ไม่ว่าจะเป็นการให้ความช่วยเหลือในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดแบ่งเขต 3,000 เมตร เป็นพื้นที่อนุรักษ์สำหรับชาวประมงขนาดเล็ก โดยมีกฎกติกาของชุมชนในการทำประมง แต่อย่างไรก็ตามรายได้ที่ได้รับของครอบครัวชาวประมงขนาดเล็กที่ได้รับไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทั้งนี้เนื่องจากจับปลาได้น้อยลง อีกทั้งยังต้องจ่ายค่าน้ำมัน และวัสดุอุปกรณ์ในการทำประมงมากขึ้น ตลอดจนการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยซึ่งมาพร้อมกับความทันสมัย จึงทำให้ชาวประมงและครอบครัว โดยเฉพาะในพื้นที่อาณาบริเวณชุมชนคุซุด สทิงพระ ได้หันไปทำอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำประมงควบคู่ไปด้วยเพื่อต่อสู้กับความอยู่รอดภายใต้ภาวะความขาดแคลน เป็นต้นว่า รับจ้างทั่วไป ค้าขาย รับจ้างนำนักท่องเที่ยวชมอุทยานนกน้ำคุซุด ขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว หรือบางรายเปลี่ยนอาชีพจากการทำประมงไปทำอาชีพอื่น (สมพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา 2540, น. 25-26; นฤทธิ ดวงสุวรรณ 2545ก, น. 40-45) ส่วนผู้หญิงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวมีบทบาทมากยิ่งขึ้น เช่น ผู้ชายทำประมง ผู้หญิงจะช่วยซ่อมแหวน นำปลาที่ได้ไปขายในตลาด ทหารายได้ทุกทางมาจนเกือบครบครัว นอกเหนือจากการดูแลงานบ้าน เลี้ยงสัตว์ ทำขนม รับจ้างทำงานเล็กๆ น้อยๆ (เยาวนิจ กิตติธรรกุล, 2546)

จากสภาพปัญหาและปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะค้นหาคำตอบว่า วิกฤตการณ์ในภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง และวิกฤตจากภาวะความทันสมัยมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวที่อาศัยอยู่โดยรอบเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาอย่างไร โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนคุซุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา และอะไรคือกลวิธีในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อที่จะนำข้อมูลมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมทางเลือกในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชุมชนคุซุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษากลวิธีในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดภายใต้ภาวะขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชุมชนคุซุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

วิธีการศึกษา

1. พื้นที่ของการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการวิจัยคือ ชุมชนประมงรอบเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา คือ ชุมชนคุซุด ตำบลคุซุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยเลือกแบบเจาะจง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการทำประมงที่มีความเข้มข้นสูง นอกจากนั้นผู้วิจัยยังต้องตามชาวประมงพื้นบ้าน

และครอบครัวไปยังพื้นที่อื่นๆ ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์ด้วย เช่น พื้นที่ชุมชนอื่น พื้นที่ตลาด และพื้นที่ทำการประมง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้าน และครอบครัว จำนวน 9 คน ที่อาศัยในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ชุมชนคูซุด อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา เพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและกลวิธีต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในภาวะความขาดแคลนทรัพยากรประมง

2.2 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้าน หรือตัวแทนครัวเรือนในชุมชนคูซุด ตำบลคูซุด อำเภอสตงิ่งพระ จังหวัดสงขลา จำนวน 9 คน และ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการทำประมงพื้นบ้าน กิจกรรมเกี่ยวกับการทำอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ กิจกรรมในตลาด รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชน

3. การวิเคราะห์ และการนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลจะทำการวิเคราะห์ทุกระยะขณะที่ทำงานวิจัยในชุมชน หลังจากนั้นนำปรากฏการณ์หรือข้อมูลที่มีความสลับซับซ้อนมาจำแนกและจัดระบบ การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำซ้ำกลับไปกลับมาระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลกับการวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจแบบแผนของปรากฏการณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และยังใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการนำข้อมูลที่รับมาตรวจสอบตามระยะเวลา แหล่งบุคคล และสถานที่ นั่นคือ ตรวจสอบว่าข้อมูลที่รับจากบุคคลดังกล่าวเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง ข้อมูลที่ได้จากคนเดิมยังคงเหมือนเดิมหรือไม่ หรือเมื่อสัมภาษณ์ข้อมูลนั้นจากบุคคลที่แตกต่างกัน ยังคงได้คำตอบเช่นเดิมหรือไม่ หรือข้อมูลที่รับจากบุคคลคนเดียวกันแต่ต่างสถานที่กันยังคงได้รับข้อมูลเหมือนเดิมหรือไม่ หลังจากนั้นนำมาถอดรหัสตีความ และสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย ส่วนการนำเสนอข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพรรณนา

ผลการวิจัย

1. บริบทพื้นที่ศึกษา

คูซุดมีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน 7,825 ไร่ มีหมู่บ้านตามเขตการปกครองจำนวน 9 หมู่บ้าน มีประชากร รวม 4,763 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 95 มุสลิมร้อยละ 5 (องค์การบริหารส่วนตำบลคูซุด, 2554) สำหรับอุทยานนกน้ำคูซุดตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคูซุด โดยได้รับการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2519 มีพื้นที่ 227,916 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสงขลา และพัทลุง อุทยานนกน้ำคูซุดเป็นส่วนหนึ่งของทะเลสาบสงขลา จากการสำรวจของกรมป่าไม้พบว่า มีนก 44 วงศ์ 137 สกุล 219 ชนิด บริเวณที่จะชมนก คือเกาะโคบ และท่าหิน ซึ่งนั่งเรือไปประมาณ 1 ชั่วโมง ช่วงเวลาที่เหมาะดูนก คือเดือนธันวาคม-มีนาคม ของทุกปี (อุทยานนกน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ, 2554)

บ้านของชาวบ้านเรียงรายกันอยู่ริมฝั่งทะเลคุชชุตซึ่งเป็นทะเลตอนใน ขณะที่อีกฟากหนึ่งมองเห็น
เวียงน้ำไกลสุดลูกหูลูกตา บั้งแอนมาหยุดเรือที่ได้ต้นลำพู ซึ่งมีรากของมันโผล่ขึ้นมาทลายใจ
มองเห็นปลาว่ายไปมาเป็นฝูง ส่วนเบื้องหน้ามองเห็นฝูงนกที่มีอยู่หลายชนิดบั้งแอนเล่าว่า

“...ตรงที่เราเห็นเรียกว่าต้นลำพู มีรากของลำพูโผล่พื้นน้ำขึ้นมา
ทลายใจน้ำใสมากจนเห็นปลา...คุชชุตมีนกน้ำอาศัยอยู่จำนวนมาก
ทั้งที่อยู่ประจำถิ่นและที่อพยพมา จะมีจำนวนมากสุดในเดือน
ธันวาคม-มกราคม ในจำนวนนี้มีนกประเภทหายากอยู่ถึง 13 ชนิด
คือ นกกระทง นกกระสานวล นกออก นกกานับ นกตะกรุม
นกกุลลาขาว เขี้ยวรุ้ง เขี้ยวค่างดำขาว เขี้ยวทุ่ง เขี้ยวออสแปร์
นกอัญชัญคิ้วขาว นกกริฟ และนกเงือกกรามข้าง...” (บั้งแอน
(นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 27 ตุลาคม 2550)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าอุทยานนกน้ำคุชชุต เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ
ไม่เพียงเป็นทะเลสาบที่ทรงคุณค่าต่อผู้คนที่อยู่รอบข้างทะเลสาบเท่านั้น แต่ยังเป็นบ้านของ
บรรดานกน้ำ นับหมื่นนับแสนชีวิต ซึ่งมีทั้งนกที่อยู่ประจำถิ่นและเหล่านกอพยพหนีหนาวมาจาก
ตอนในของทวีป ส่วนใหญ่นกอพยพเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในบริเวณอุทยานนกน้ำคุชชุตอันเป็น
อุทยานนกน้ำซึ่งใหญ่ที่สุดในเอเชีย มีอาณาเขตรอบคลุมพื้นที่ตำบลครองรี ตำบลท่าหิน
ตำบลคุชชุต อำเภอสิงหนคร ตำบลบางเขียด ตำบลชะแล้ ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร ตำบล
ควนไส อำเภอควนเนียง ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา และตำบล
ปากพะยูน ตำบลดอนประดู่ ตำบลเกาะหมาก ตำบลเกาะนางคำ อำเภอปากพะยูน จังหวัด
พัทลุง ซึ่งมีเนื้อที่รวม 2 แสนกว่าไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทะเลน้ำจืด หรือน้ำกร่อย ความลึก
เฉลี่ยที่ 1 เมตร พื้นดินใต้ท้องน้ำเป็นโคลน มีเกาะเป็นเนินเขาหลายแห่ง ขนาดเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง
สภาพป่า มีทั้งป่าดงดิบชื้นตามเกาะต่างๆ ป่าชายเลน นอกจากนี้ยังมีปลาน้ำจืดให้
ชาวบ้านได้ดำรงชีพอีกด้วย

2. การดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน

การดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านในอดีต เป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่ยุ่งยาก เพราะ
ทรัพยากรประมงมีความอุดมสมบูรณ์จะเห็นได้จากเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ผ่านนิพัตร์ เพ็งแก้ว
ได้เล่าไว้ว่า

“...เมื่อก่อนทุกหน้ามรสุม...คนสิงหนครเห็น...ปลาดิ้นมาให้กินถึง
บันไดบ้าน...” (นิพัตร์ เพ็งแก้ว, 2545)

จากคำพูดข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยของเรื่องเล่าและตำนานที่ยังตราตรึงอยู่ในความทรงจำของคนเฒ่าคนแก่ซึ่งฉายภาพของการดำรงชีวิตของชาวประมงและผู้ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่มากมายเต็มท้องทะเลก่อนที่จะมีโครงการพัฒนาของรัฐที่ดำเนินไปอย่างไม่พิจารณาถึงผลกระทบอย่างรอบคอบ จนทำให้ทะเลสาบเกิดความเสื่อมโทรม และทรัพยากรสัตว์น้ำร่อยหรอลงในปัจจุบันนี้

นอกจากนั้นนิพนธ์พร เพ็งแก้ว (2545) ยังได้เล่าให้ฟังอีกว่า เมื่อมีการตัดถนนลาดยางบนแหลมสทิงพระ จากอำเภอระโนดถึงหัวเขาแดง การสัญจรทางบกได้เข้ามาแทนเรือยนต์และเรือใบที่เคยใช้กันมาเป็นร้อยๆ ปี ผืนน้ำจึงถูกทิ้งร้าง ครั้นประมาณปี พ.ศ. 2498 เป็นต้นมาเมื่อมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มปิดปากกระวะ ลำคลองที่เชื่อมต่อกันระหว่างทะเลอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลาก็ถูกปิดกั้น วงจรตัวอ่อนพืชพันธุ์น้ำานาชนิดจากทะเลอ่าวไทย ที่เคยถูกลมตะวันตกและลมสินค้าพัดพาเข้ามาในทะเลสาบสงขลา พร้อมกับกระแสน้ำเค็มในหน้ามรสุมได้ถูกตัดขาด ทะเลสาบจึงเริ่ม “ขาดแคลน” พันธุ์ปลาพันธุ์กุ้งชั้นดีสิ้นสูญ

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2515 จนถึงปี 2520 ถือเป็นช่วงที่สำคัญและเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านของการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านรอบเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาที่มีรูปแบบการดำรงชีวิตจากการผลิตเพื่อยังชีพได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เนื่องจากนโยบายรัฐที่ต้องการนำพาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบกับในปี 2518 เป็นช่วงที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีนโยบายผันเงินไปสู่ชนบท รัฐมีการสร้างถนนเชื่อมต่อไปยังชุมชนต่างๆ นอกจากนั้นเมื่อตัดถนนผ่านชุมชน ชาวบ้านที่เคยมีวิถีชีวิตพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ เคยใช้แม่น้ำลำคลอง หรือชายฝั่งทะเลในการสัญจรไปมาหาสู่กันกลับหันไปใช้ถนนเป็นเส้นทางคมนาคม โดยทำให้ชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งอยู่ใกล้ชายทะเลที่เคย “หันประตูบ้านลงสู่ทะเล” ได้เปลี่ยนหน้าบ้านตนเองออกสู่ถนนหรือ “พลิกหน้า พลิกหลัง” (เชษฐา มุทะหมด, 2554) และคนวัยหนุ่มสาวเริ่มออกไปทำงานนอกชุมชน ในขณะที่เดียวกันคนจากภายนอกพื้นที่ได้เริ่มเข้ามาสู่ชุมชนเพื่อตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพ นอกจากนี้การที่ชุมชน कुछสามารถติดต่อกับภายนอกยังเป็นการเปิดพื้นที่ทางการค้าเพิ่มขึ้น

ผลกระทบนำไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐด้วยการสร้างถนนและเปิดพื้นที่ให้เชื่อมโยงกับระบบตลาดนี้ทำให้การทำประมงพื้นบ้านของผู้คนบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลาได้มีปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากมีกลุ่มพ่อค้าคนจีนเข้ามาจับซื้อปลามากขึ้น และชาวประมงก็สามารถนำไปขายที่ตลาดได้เองง่ายขึ้น เพราะการคมนาคมที่สะดวกสบาย ประกอบกับการมีตลาดนัดเกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ความต้องการสัตว์น้ำเพื่อการบริโภคขยายกว้างออกไป ในขณะที่เดียวกันชาวประมงก็ได้ปรับเปลี่ยนวิถีการบริโภคทำให้ค่าใช้จ่ายมากขึ้น ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านจึงต้องพยายามทำทุกวิถีทางที่จะจับปลาให้ได้จำนวนมาก เพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้เกิดภาวการณ์ใช้ทะเลแบบสิ้นเกิน ผลกระทบที่ตามมาคือ

จากที่ชาวบ้านมีวิถีผลิตแบบยังชีพ หันมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก และให้ได้เงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนมากขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ของชาวประมงดังนี้

“...คนหาปลาเริ่มมีมากเครื่องมือเต็มเล (ทะเล)...เครื่องมือทันสมัยทั้งเพ (ทั้งหมด)..หาปลาไปขายเหม็ด (หมด) ไม่เหมือนแต่ก่อนหาไว้กิน... ปลาสูญเหม็ด (ปลาหมดทะเล)...วางกัด วางไซ ลากแห พันหรือ (อย่างไร) มันก็ได้ไม่พอกิน...” (ชม (นามสมมติ), สัมภาษณ์ วันที่ 2 กันยายน 2551)

คำสัมภาษณ์ข้างต้นเป็นมุมมองของคนหาปลาที่หันวิตกับเครื่องมือประมงที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้ทะเลสาบสงขลาเสื่อมโทรม ส่งผลให้ปลาหายไปจากทะเล นอกจากนั้นยังพบว่า ไม่เพียงแต่ปลาที่หายไปเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อการทำประมงที่ทำให้คนหายไปจากท้องทะเล เพราะจับปลาได้น้อย จึงทำให้คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีรายได้ที่แน่นอนกว่า ดังคำสัมภาษณ์ของชาวประมงดังนี้

“...รุ่นลูกไม่รู้จะทำต่อมาย...มันไปโรงงานเหม็ด...ได้เงินเป็นเดือน... แต่ประมงวันไหนหาได้ก็ได้กินวันไหนหาไม่ได้ก็อด...อยากให้มัน สืบทอด...แต่จับปลาไม่ค่อยดี...” (ดอนเถาะ (นามสมมติ), สัมภาษณ์ วันที่ 3 กันยายน 2551)

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การดำรงชีวิตของชุมชนประมงมีการปรับเปลี่ยนไปจากอดีต ที่เคยทำประมงเพื่อกินในครอบครัว แต่ได้ทำประมงเพื่อขาย จึงทำให้ชาวประมงใช้เครื่องมือทันสมัยมากขึ้น สามารถจับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมาก ผลกระทบที่ตามมาคือสัตว์น้ำลดลง เด็กรุ่นใหม่นิยมหันไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้มีคนที่จะสืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษน้อยลง นอกจากนั้นชาวประมงส่วนมากได้เข้าสู่กระแสความทันสมัยโดยหันไปบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกสบายมากขึ้น เช่น การซื้อรถจักรยานยนต์ โทรทัศน์ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ของชาวประมงโดยตรงที่มีภาระค่าใช้จ่ายมากและเป็นทุกข์มากขึ้น เพราะรายได้จากการทำประมงไม่เพียงพอจ่าย

3. กลวิธีการต่อสู้เพื่อให้อยู่รอดในภาวะขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้าน

กลวิธีในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชาวประมงพื้นบ้านไม่เพียงแต่จะต้องปะทะปฏิสัมพันธ์กับทรัพยากรประมงที่กำลังเสื่อมโทรมและร่อยหรอลงเท่านั้น แต่ยังคงปะทะกับกลุ่มอำนาจต่างๆ ที่รุกคืบเข้ามาในชุมชนและส่งผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนรูปแบบในการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ในภาวะวิกฤตจากความทันสมัย โดยการ

สร้างพื้นที่ใหม่ในสังคม ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นได้ว่า ชาวประมงพื้นบ้านบางคนไม่ได้ทำประมงเพียงอย่างเดียว เมื่อว่างเว้นจากการหาปลา ก็จะทำอาชีพเสริมหลากหลายรูปแบบ การต่อสู้ต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวพบว่ามีหลากหลายรูปแบบดังนี้

3.1 การเลี้ยงสัตว์: ทางเลือกทางรอด

ชุมชนคูดุด มักจะเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ตลอดจนเลี้ยงวัว เลี้ยงควายไว้ขาย จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า ร้อยละ 60 ของครัวเรือนที่เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย เลี้ยงไก่จะมีประมาณร้อยละ 20 ส่วนการเลี้ยงเป็ดมีประมาณ ร้อยละ 10 จะเลี้ยงเฉพาะกลุ่มชาวประมงที่อาศัยอยู่ติดทะเลคูดุด ซึ่งไข่เป็ดของชุมชนคูดุดมีผู้นิยมซื้อหาไปรับประทาน เนื่องจากไข่แดงมีสีส้มน่ารับประทาน การเลี้ยงสัตว์ทำในเวลาที่ว่างเว้นจากการประมง และทำนาไปดูแลสัตว์เลี้ยงเหล่านี้ การเลี้ยงสัตว์เลี้ยงเหล่านี้เป็นทางเลือกของชาวบ้านในช่วงนี้อีกทางหนึ่ง (สมมาตร (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 30 สิงหาคม 2551)

ภาพประกอบ 1 การเลี้ยงวัวไว้ขายในชุมชนบ้านดอนคัน ตำบลคูดุด
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 15 กรกฎาคม 2551

3.2 จากวิถีไหนด...นา...เล หันมาสู่วิถีคนโดนก

พื้นที่ชุมชนคูดุดเป็นพื้นที่ที่มีชื่อเสียงทางด้านวัฒนธรรม “...วิถี..ไหนด...นา...เล...” ซึ่งหมายถึงการดำรงชีพด้วยการทำนา ขึ้นต้นตาลโดนด และทำประมง ที่ทำมาอย่างยาวนาน (ภาพประกอบ 2) การทำน้ำตาลแว่น⁵ จากน้ำตาลโดนด ถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน จนเป็นที่กล่าวขานถึง เนื่องด้วยพื้นที่ในอำเภอสทิงพระเป็นพื้นที่ที่มีต้นตาลโดนดขึ้นอยู่ในพื้นที่นาเป็นจำนวนมาก โดยที่ชาวบ้านจะทำนาลลับกับทำประมง และขึ้นต้นตาลโดนด เพื่อนำน้ำตาลบีบ น้ำตาลแว่น และน้ำตาลสดไว้ดื่มกิน แต่ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนคูดุดนับตั้งแต่ในอำเภอสทิงพระไปจนถึงชุมชนคูดุด เราจะพบว่านอกจากวิถีไหนด...นา...เล...แล้วเรายังพบเห็นวิถีคนโดนกหรือบ้านของนกที่สร้างเป็นตึกสูงเหมือนคอนโดมิเนียม ซึ่งเจ้าของต้องการที่จะให้คนงานแอนด์มาทำรังใกล้บ้าน จึงได้สร้างเป็นตึกสูงประมาณ 2-5 ชั้น และข้างๆ ตึกจะเจาะรูตลอดแนวฝ้านาทุกทิศทางให้นกสามารถบินเข้ามาทำรังได้ (ภาพประกอบ 3)

⁵ น้ำตาลแว่น หมายถึง น้ำตาลโดนดมาเคี้ยวให้หนืดแล้วเอาไปหยอดใส่แบบพิมพ์รูปร่างกลมเป็นแว่นเล็กๆ

เพื่อหวังผลกำไรจากรังนกนางแอ่น (บังแอน (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2550; บังหมาย (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 22 ธันวาคม 2550)

ภาพประกอบ 2 วิถีไหนด...นา...เล ที่คูซุด สหิงพระ
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 2 กันยายน 2551

ภาพประกอบ 3 วิถีคอนโดนที่คูซุด สหิงพระ
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 2 กันยายน 2551

3.3 แม่ค้ากุ้ง แม่ค้าปลา กับการแปรรูปอาหาร: การเผชิญหน้าและการต่อรอง
กับระบบตลาด

แม่ค้ากุ้ง แม่ค้าปลาเป็นคำเรียกที่หมายถึงผู้หญิงที่ทำงานเพื่อครอบครัวของชาว
ประมงอีกกลุ่มหนึ่งที่ผันตัวเองมาค้าขายสัตว์น้ำเล็กๆ น้อยๆ เพื่อช่วยครอบครัว หลังจาก
ที่สามีออกไปหาปลาแล้วได้มา โดยจะนำมาขายที่ตลาดนัดใกล้บ้าน (ภาพประกอบ 4) แต่หลังจาก
ที่นำไปขายแล้ว ยังมีปลา กุ้งเหลือจากการขาย รวมถึงการรับซื้อกุ้ง ปลา จากชาวประมงรายเล็ก
น้อยๆ ที่จับได้ไม่มาก ก็จะทำมาแปรรูปเพื่อให้สามารถเก็บไว้กินได้นานๆ โดยการทำกุ้งหวาน
กุ้งเค็ม กุ้งส้ม และปลาส้ม และยังเหลือไว้ขายได้อีก (อิสริมา (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่
21 กรกฎาคม 2551)

ภาพประกอบ 4 แม่ค้ากึ่งหวานในชุมชนคูซูด ภาพประกอบ 5 ชาวบ้านรับจ้างเด็ดขั้วพริก
ที่มา: ถ่ายโดยคณะผู้วิจัย วันที่ 30 สิงหาคม 2551

3.4 การรับจ้างเด็ดขั้วพริก การแกะหัวหอม หัวกระเทียม

กิจกรรมยามว่างที่ผู้หญิงสามารถหาเงินเข้าครอบครัวได้ดีอีกกิจกรรมหนึ่ง คือ “การเด็ดขั้วพริก” โดยผู้ทำจะรับพริกสดถุงใหญ่ๆ ประมาณ 10 กิโลกรัม จากแม่ค้ารายใหญ่ในตลาดสดวังพระ รับจ้างเด็ดขั้วออก ได้ถุงละ 50 บาท และเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนรับมาทำที่บ้าน (ภาพประกอบ 5) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความขยันของแต่ละบ้านว่าจะได้บ้านละประมาณกี่ถุง ส่วนใหญ่ก็ช่วยกันทั้งครอบครัว ทั้งพ่อบ้าน แม่บ้าน และลูกๆ นอกจากรับพริกสดมาเด็ดขั้วกันแล้ว บางบ้านสมาชิกเพศหญิงอาจจะรับหัวหอม หัวกระเทียมมาแกะกลีบเป็นกลีบเล็กๆ ถุงหนึ่งก็ได้ค่าแรง 50 บาท บางรายก็จะแกะหอม กระเทียม และเด็ดขั้วพริกได้ประมาณ 5-10 ถุงต่อวัน ถือว่านั่งดูโทรทัศน์ไปก็นั่งทำงานไป เพื่อให้มีรายได้เสริมในครัวเรือนครอบครัวหนึ่งๆ ก็จะได้วันละ 200-500 บาท (ป่าเข้าะ (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 30 สิงหาคม 2551)

3.5 การรับจ้างนำเรือรับนักท่องเที่ยวชมนกน้ำคูซูด

การรับจ้างนำเรือรับนักท่องเที่ยวชมนกน้ำคูซูด เป็นงานเสริมอีกประเภทหนึ่งที่ชาวประมงผู้ชายนำเรือมารับนักท่องเที่ยวชมนกน้ำในบริเวณทะเลสาบ โดยในช่วงวันเสาร์อาทิตย์จะมีชาวประมงจำนวน 12-15 คน นำเรือมารับนักท่องเที่ยวที่อุทยานนกน้ำคูซูดเพื่อรับจ้างพานักท่องเที่ยวล่องชมทะเลคูซูด และนกน้ำ ซึ่งการออกเรือแต่ละเที่ยวจะได้ประมาณครั้งละ 800 บาท บางวันจะได้ประมาณ คนละ 1,600 บาท โดยเฉลี่ยส่วนใหญ่จะได้วันละ 1 เที่ยวคือ 800 บาท แต่บางวันก็จะได้ไม่ได้เลย (บังบัว (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 30 สิงหาคม 2551) ชาวบ้านบางคนจะนำสินค้ากึ่งหวาน กุ้งส้ม กะปิ หรือเสื้อผ้าของที่ระลึกมาวางขายให้นักท่องเที่ยว แต่ในช่วงวันจันทร์ถึงวันศุกร์จะมีนักท่องเที่ยวน้อยมากและมักไม่ค่อยมีใครเอาเรือมารอ นอกจากว่าจะมีผู้ติดต่อว่าจ้างออกทะเล จึงจะมีการใช้โทรศัพท์ติดต่อคนที่ว่างมารับงาน ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...เสาร์อาทิตย์ วันไหนว่างๆ ก็ไปรับจ้างเค้าให้ทำไทรเอาทั้งนั้น...
หาปลาอย่างเดียวไม่พอกิน..บางทีก็เอาเรือมารับนักท่องเที่ยวชม
นกน้ำ...” (บังหมัด (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 5 กันยายน 2551)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวในการดำรงชีพเพื่อให้ทันกับ
กระแสการท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ในภาวะวิกฤติความขาดแคลนทรัพยากรประมง
ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน บางรายก็ยังไปรับจ้างทั่วไปเท่าที่จะมีคนจ้างให้ทำงาน เช่น
การพายเรือรับจ้างเก็บบัวสาย

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยจะเห็นว่า การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านและครอบครัวได้
เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบการผลิตและการบริโภคที่สัมพันธ์กับระบบตลาดที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก
ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านได้ถูกผลักเข้าไปอยู่ในวังวนของความทันสมัย ซึ่งจะต้อง
ใช้เครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพสามารถจับสัตว์น้ำได้มาก ในขณะเดียวกันก็แสวงหาสิ่งของ
ในการอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันให้มีมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอาแว มะแ
บัญชา สมบูรณ์สุข มาลี สบายยิ่ง และอาหามะ ดือราแม (2550) ที่มีมุมมองว่าชาวบ้าน
ที่อยู่ในชุมชนชนบทจะต้องปรับตัวในการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอดภายใต้ภาวะวิกฤติจากความ
ทันสมัย จึงทำให้ต้องหารายได้ที่เป็นตัวเงินมากขึ้น ด้วยการเพิ่มการลงทุน และความเข้มข้น
ในการจับสัตว์น้ำ อันส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำร่อยหรอลง ไม่เพียงพอต่อความต้องการของ
ชาวประมง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา แก้วสมบูรณ์
(2546, น. 1) ที่พบว่าความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความตื่นเขินของทะเลสาบสงขลา
การลดน้อยของสัตว์น้ำ คุณภาพน้ำที่เน่าเสียไม่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ และความ
ขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีการใช้ทรัพยากรต่างกัน เป็นผลให้เกิด
วิกฤตการณ์ทางการประมงของทะเลสาบสงขลา ดังนั้นการดำรงชีพของชาวประมงและครอบครัว
จึงใช้กลยุทธ์ในการต่อสู้เพื่อให้อยู่รอดในภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมงโดยการหันไปประกอบ
อาชีพเสริมที่หลากหลาย เช่น การเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย การที่ผู้หญิงปรับเปลี่ยนตนเองมาค้าขาย
สัตว์น้ำที่หามาได้ การรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ ในครัวเรือน เช่น การเด็ดข้าวพริก หรือผู้ชายหันไป
ใช้เรือรับนักท่องเที่ยวชมนกน้ำคู่ซุ้ด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dorairajoo (2002) ที่อธิบาย
ไว้ว่ากลยุทธ์การต่อรองในการดำรงชีพของชาวประมง ไม่เพียงแต่ผู้ชายที่เป็นผู้นำของครอบครัว
เท่านั้นที่ต้องออกไปทำงานไกลบ้าน แต่ผู้หญิงก็ยังสามารถทำงานช่วยเหลือครอบครัวได้อีก
ซึ่งทำให้เห็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาว่าเป็นเพศที่เข้มแข็งและสามารถ
สนับสนุนการทำงานของเพศชายได้อย่างดี เมื่อเขาเหล่านั้นอ้างความชอบธรรมและสิทธิ
ในการทำงาน โดยพยายามดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของศาสนาอย่างสมดุล และต่อรองกับ

ผู้นำศาสนาว่าสามารถที่จะออกไปทำมาหากินได้เช่นเดียวกับผู้ชายเพื่อที่จะช่วยหาปัจจัยเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวและสนับสนุนทางการเงินภายในบ้านได้ ซึ่ง Dorairajoo (2002) มีข้อสังเกตประการที่สำคัญที่สนับสนุนปรากฏการณ์นี้ คือ ในช่วงที่ประสบกับภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง ชาวประมงไม่สามารถที่จะจับปลาได้ในฤดูมรสุม ผู้หญิงเหล่านี้จึงหาอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อเพิ่มรายได้และช่วยเหลือครัวเรือนด้วยการค้าปลาที่หาได้ และซื้อต่อจากเพื่อนชาวประมง รวมทั้งค้าขายปลีกินค้าสำเร็จรูปในตลาดนัดบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เช่นเดียวกับงานศึกษาของเยวอนิจ กิตติธรรกุล (2546) ผู้หญิงมีบทบาทในการช่วยเหลือผู้ชายในการทำมาหากิน เพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวโดยการช่วยงานบ้าน และช่วยงานนอกบ้าน ในยุคที่เงินตรามีบทบาทสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตประจำวันเช่นปัจจุบัน เช่นเดียวกับงานวิจัยของวิฒนา สุภณศีล (2541) ที่พบว่า ปัจจุบันคนในชุมชนได้รับภาวะวิกฤติจากความทันสมัยจึงได้หันไปทำงานไกลบ้านมากขึ้น โดยไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และในร้านค้าในเมืองเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของเชษฐา มุทะหมัด (2554) ที่พบว่าเมื่อชาวประมงพญกักับภาวะขาดแคลนทรัพยากรประมง จึงได้ปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพโดยหันไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างกรีดยางในสวนยางพารา

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพไปสู่การพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจแบบตลาด อันส่งผลให้เกิดความต้องการในการบริโภคเพิ่มขึ้น เพื่อให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันชาวประมงเองได้เพิ่มปริมาณเครื่องมือและอัตราการลงแรงในการจับสัตว์น้ำ แต่ผลผลิตกลับมิได้สูงตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากระบบนิเวศได้เปลี่ยนแปลงและถูกทำลายอย่างรวดเร็วและส่งผลให้ทรัพยากรประมงลดลงอย่างมาก จึงทำให้ชาวประมงต้องปรับกลวิธีในการดำรงชีพต่อสู่เพื่อความอยู่รอดภายใต้ความขาดแคลน โดยการหันไปทำอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ทำงานหลายอย่างในเวลาเดียวกัน เช่น ผู้ชายทำประมง ทำนา เลี้ยงสัตว์ และขึ้นตาลโตนด ส่วนผู้หญิงช่วยเหลือครอบครัวโดยการทำงานบ้าน ดูแลครอบครัวแล้วยังต้องค้าขาย และรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ เด็ดข้าวพริก แกะกลีบหอม กลีบกระเทียม การรับจ้างนำเรือพานักท่องเที่ยวชมมนกน้ำอุทยานนกน้ำคุซุด เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น นอกจากนั้นยังพบว่า ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้หันไปสร้างคอนโดให้คนอยู่เพื่อที่จะให้คนงานแ่่นมาทำรัง อันส่งผลให้ได้ค่าตอบแทนที่สูงขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและความปรารถนาที่เปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้นเพื่อให้ชาวประมงสามารถอยู่รอดได้ภายใต้ความขาดแคลน หลายฝ่ายจึงควรตระหนักและหันมาเอาใจใส่ทรัพยากรประมงที่นับวันจะร่อยหรอและเสื่อมโทรม โดยควรให้มีมาตรการในการจัดการและควบคุมดูแลทรัพยากร วิธีการทำประมง ชนิดของเครื่องมือ ขนาดของสัตว์น้ำที่จับ รวมทั้งการแบ่งพื้นที่ประมงและพื้นที่อนุรักษ์ให้สมดุล ตลอดจนการแนะนำ

และกำหนดวิธีการทำประมงให้เหมาะสมกับฤดูกาล โดยหน่วยงานภาครัฐควรร่วมหารือกับองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชน เพื่อทำความเข้าใจและขับเคลื่อนสู่การจัดการร่วมกันต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เชษฐา มุหะหมัด (2554) การปรับตัววิถีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กใน
ภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)

นฤทธิ ดวงสุวรรณ (2545ก) *คนพื้นทะเลสาบ* สงขลา: โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้
----- (2545ข) *คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: ชีวิตที่อยู่ในท่ามกลางกระแสความขัดแย้ง
ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม* สงขลา: โครงการจัดการทรัพยากร
ชายฝั่งภาคใต้

นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว (2545, พฤศจิกายน) *ริมทะเลสาบสงขลา อนุสาร อ.ส.ท.* 43, 4

เยาวนิจ กิตติธรรกุล. (2546, ม.ค.-เม.ย.) “ช้าง” ที่หยดเย็นด้วยเท้า “หลัง”: ผู้หญิงชาวบ้าน
ในวิถีชุมชนที่เปลี่ยนแปลงของภาคใต้ *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์* 9 (1) 19-32

วัฒนา สุกันต์ศิลป์. (2541, มกราคม-เมษายน). ชุมชนมุสลิมกับการเปลี่ยนแปลง. *วารสาร
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สงขลานครินทร์*. 4 (1), 12-32.

วิชัย กาญจนสุวรรณ และดุสิตา แก้วสมบุญ (2546) *ความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากร
ธรรมชาติของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา* สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา (2540, มกราคม) ข้อเสนอแนะของชาวประมงต่อการ
ฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา. *แลใต้* 34, 25-26.

องค์กรบริหารส่วนตำบลคูซูด (2554) ข้อมูลทั่วไปตำบลคูซูด สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2554:
www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=900207

อาแว มะแส บัญชา สมบูรณ์สุข มาลี สบายยิ่ง และอาหามะ ดือราแม (2550)
กระบวนการทันสมัยกับการปรับตัวในการดำรงชีพในชุมชนชนบท ใน *2007 Southern
Thailand English Language Teaching/ Cultural Change Conference
29-30 January 2007 at JB Hat Yai*. Songkhla: Prince of Songkla University,
Faculty of Liberal Arts.

อุทยานนภาน้ำคูซูด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา (2554) สืบค้นวันที่ 9 กันยายน 2554:
<http://www.ontotour.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=335862&Ntype=3>

Dorairajoo, Saroja Devi (2002) *No Fish in the Sea: Thai Malay Tactics of
Negotiation in a Time of Scarcity*. (Ph.D. Dissertation, Department of
Social Anthropology, Harvard University)

บุคลากรกรม

- ชม, นามสมมติ (2551, 2 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วัดจระกู่พระ อำเภอเสด็จพระ
จังหวัดสงขลา
- คนเล้าะ, นามสมมติ (2551, 3 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ชุมชนคูซูด ตำบลคูซูด อำเภอ
เสด็จพระ จังหวัดสงขลา
- บังบัว, นามสมมติ (2551, 30 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์
ป่าทะเลสาบสงขลา ตำบลคูซูด อำเภอเสด็จพระ จังหวัดสงขลา
- บังหมัด, นามสมมติ (2551, 5 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ชุมชนคูซูด ตำบลคูซูด อำเภอ
เสด็จพระ จังหวัดสงขลา
- บังหมาย, นามสมมติ (2550, 22 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ชุมชนคูซูด ตำบลคูซูด อำเภอ
เสด็จพระ จังหวัดสงขลา
- บังแอน, นามสมมติ (2550, 27 ตุลาคม, 22 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ชุมชนคูซูด
ตำบลคูซูด อำเภอเสด็จพระ จังหวัดสงขลา
- ป่าเข้ะ, นามสมมติ (2551, 30 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้าม
ล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ตำบลคูซูด อำเภอเสด็จพระ จังหวัดสงขลา
- สมมาตร, นามสมมติ (2551, 30 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมที่ทำการเขตห้าม
ล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ตำบลคูซูด อำเภอเสด็จพระ จังหวัดสงขลา
- อิสรีมา, นามสมมติ (2551, 21 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ชุมชนคูซูด ตำบลคูซูด อำเภอ
เสด็จพระ จังหวัดสงขลา